

Natuurhistorisch Maandblad

Orgaan van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg

REDACTIE: R. Geurts, Echt. Dr W. Minis-van de Geyn, Maastricht, C. Willemse, Eygelshoven. **Hoofdredeur:** Dr. E. M. Kruytzer, Bosquetplein 7, Maastricht.

Voorzitter van het Natuurhistorisch Genootschap:
C. Willemse, Eygelshoven.

Secretaris: Dr E. M. Kruytzer, Bosquetplein 7, Maastricht.
Penningmeester: P. Wassenberg, Hertogsingel 87 A, giro 125366 t.n.v. Natuurhistorisch Genootschap, Maastricht.

ADMINISTRATIE: Adreswijzigingen, opgave van nieuwe leden, bestellingen van Maandbladen te zenden aan het Natuurhistorisch Museum, Bosquetplein 7, Maastricht. Tel. K 4400—4174.

Lidmaatschap f 5.00 per jaar. Het Maandblad wordt aan alle leden gratis toegezonden. Prijs voor niet-leden f 7,50 per jaar. Afzonderlijke nummers voor niet-leden f 0,75, voor leden f 0.50. Auteursrechten voorbehouden.

INHOUD: Aankondiging van de maandvergaderingen, blz. 109. — Verslag van de maandvergaderingen, blz. 109. — J. H. H. de Haan. De zilvermeeuw, *Larus argentatus argenteus* Brehm, broedend in de Ospeler Peel (Limburg), blz. 112. — Dr J. Hofker. Foraminifera from the Cretaceous of Southern Limburg, Netherlands, IX—XIII, blz. 115. — Prof. Dr J. J. G. Prick. Enkele beschouwingen over Orchidaceën in het algemeen en over enkele soorten van het genus *Euorchis* in het bijzonder. I. Algemeen gedeelte, blz. 126. — Dr E. M. Kruytzer. J. C. Crahay (1789—1855) II, blz. 128.

AANKONDIGING VAN DE MAANDVERGADERINGEN

te Maastricht op *Woensdag 4 januari*, om 19 uur, in het museum.

Lezing van Prof. F. F. E. van Rummelen: Reis in kleurenbeeld (lantarenplaatjes) door Sumatra en Java;

te Heerlen op *Woensdag 11 januari*, in de nieuwe aardrijkskundezaal van de R.K.H.B.S., om 19 uur.

Lezing van Prof. van Rummelen: Landschappelijke filmbeelden in Indonesia (met toelichting). Introductie toegestaan.

te Maastricht op *Woensdag 1 februari*, om 19 uur in het museum.

te Heerlen op *Woensdag 8 februari*, om 19 uur, in de R.K.H.B.S.

VERSLAGEN VAN DE MAANDVERGADERINGEN

te Maastricht, op *Woensdag 2 november 1955*.

Prof. F. van Rummelen houdt zijn aangekondigde lezing over Indonesië met film. Voor deze voordracht bestond zeer grote belangstelling.

Inleider opende met enige algemene beschouwingen over het nut en de waarde van het

laboratorium-onderzoek voor de praktijk van de land- en bosbouw. Hierna lichtte hij het eerste gedeelte toe van zijn film over het bodemonderzoek.

Dit gedeelte behandelde in het kort de voorwaarden voor het ontstaan van bodems en de variaties — vooral in kleur — welke erin op kunnen treden. Tevens werd in het kort een overzicht gegeven van de bodemonstername in het veld. Daarna zagen we het monster zijn weg volgen door het laboratorium: de granulair-analyse, het bepalen der Atterbergse consistentiecijfers en ten slotte het chemisch onderzoek als bv. de bepaling van het organische stofgehalte, kaliumbepaling, chloorbepaling, calciumbepaling, fosforbepaling en de pH.

Alvorens het tweede gedeelte van deze film te vertonen gaf inleider een korte toelichting over de wijze en het nut van het mineralogisch onderzoek van de zandfracties en in het bijzonder van de kleifracties. Aan de hand van enkele grafieken liet hij het verschil zien tussen de mineralen bij het röntgenonderzoek welke in de kleifractie kunnen optreden i.v.m. het atoomrooster. Hierna werd van een en ander een nadere toelichting te zien gegeven op de film. Tevens kwam hierin tot uiting het nut van het bemestings-onderzoek door middel van potproeven. Zeer in het kort werd er tevens op gewezen, dat ook in Indonesia de luchtfoto-interpretatie gebruikt wordt bij de bodemkartering.

Na afloop van dit meer technische gedeelte van de avond liet inleider een film zien, gedeeltelijk in kleuren, over een bosbouwtoernée door Midden- en Oost-Java. Hierin werd vooral de djati-cultuur behandeld. Deze laatste film was vermoedelijk voor de toehoorders de meest interessante, aangezien ze een beeld gaf van de prachtige natuur op Java.

te Heerlen op Woensdag 9 november 1955.

De heer Willemse doet mededeling van de vondst van de Zadel sprinkhaan *Ephippiger ephippiger* Fiebig door Mevr. T. Teuwisse-Rietveld in de Brunssumerheide op 6 nov. van dit jaar. Het bleek een vrouwelijk exemplaar te zijn, maar het gelukte aan spreker niet het dier in het leven te houden om het op de vergadering te laten zien. Het bevindt zich in sprekers verzameling. Dit dier is vroeger reeds door spreker bekend gemaakt van de Brunssumerheide. Oudemans vermeldt het voorkomen op 3 nov. 1896 in Veenhuizen (Drente) als laatste, hem bekende datum.

te Maastricht op Woensdag 7 december 1955.

Na het welkom en enkele zakelijke mededelingen van de voorzitter, dokter Willemse, doet de heer Kruijtz mededeling van de vondsten, die in de laatste tijd door het museum verworven zijn, en wel op de eerste plaats van de *Mosasaurus*-beenderen uit de mergelgroeve 't Rooth bij Bemelen. Het was oorspronkelijk de bedoeling met deze mededeling te wachten, totdat alle stukken vrij geprepareerd waren. Nu echter de kranten deze vondsten hebben vermeld, wil spr. niet langer meer wachten. Op de bekende vindplaats van de onderkaak komen de laatste maanden herhaaldelijk blokken met *Mosasaurus*-fragmenten te voorschijn, bv., twee blokken met ieder zes wervels. Al deze stukken worden door de eigenaar van de groeve, de heer Jac. Lemmens uit Margraten, aan het museum geschonken en door de goede zorgen van zijn zoon, de heer Lemmens jr, naar Maastricht gebracht. Een gedeelte hiervan bevindt zich reeds te Leiden, waar ze onder leiding van Prof. van der Vlerk worden geprepareerd door de heer Van der Linden. Ook bevinden zich te Leiden de stukken, die Jan Vollers aan het museum geschonken heeft. Een van deze stukken leverde een prach-

tige vondst op, nl. het *praemaxillare* met drie tanden en een in opkomst.

De kalkmergelmaatschappij St Pietersberg heeft wederom een partijtje fossielen aan het museum geschonken, o.a. een *Mosasaurus*-wervel, een rudist-steenkern en een mooie tand van *Plioplatecarpus marshi*.

Tien jaar geleden heeft pater Maessen S.M.A. 7 dozen inlandse vlinders en een doos inlandse kevers aan het museum in bruikleen afgestaan. Deze werden nu aan het museum geschonken. Zoals de aanwezigen zich kunnen overtuigen, zijn de insecten keurig geprepareerd.

Van de familie Dumoulin heeft het museum door bemiddeling van pastoor A. Welters uit Valkenburg ontvangen een verzameling handschriften van L. J. G. Dumoulin, apotheker en bekend botanicus uit de 19e eeuw. Het zijn hoofdzakelijk pharmaceutische geschriften (bereiding van recepten e.d.). Interessant zijn de „Naemen der Heere Dekens van 't Broederschap der Apothekers". De lijst begint in 1762 met Fredericus Henckelius, waarschijnlijk de vader van de bekende fossielenverzamelaar van diezelfde naam, ook apotheker. De naam Minckeleers komt meermalen voor en de lijst eindigt met 1792 „Dheer Dumoulin en Dheer Dolleman". Voor ons is van groot belang de „Catalogue des plantes croissant aux environs de Maastricht avec l'époque de leur floraison et les endroits où ils se trouvent". Dit is het handschrift van het bekende werk „Guide du Botaniste dans les environs de Maastricht" van 1868, uitgegeven door Ch. Hollman te Maastricht. De planten — des phanérogames et des cryptogames vasculaires — zijn alphabetisch volgens de latijnse namen gerangschikt. De vermelding der planten berust op eigen waarneming, hier en daar aangevuld met planten, ontleend aan het compendium *Florae Belgicae* van L. S. Lejeune en R. Courtois. Bij elke plant zijn vindplaats en bloeitijd aangegeven. Verder bevindt zich in de verzameling Dumoulin een serie met de hand getekende planten, doch alleen mossen en varens. Aan de achterzijde van de kleine blaadjes staan bijzonderheden vermeld.

De aandacht wordt gevestigd op enkele publicaties die van onze leden zijn binnengekomen: A. M. J. Raignier en J. K. A. van Boven: „Nieuwe onderzoekingen over de Congolese trekmiëren" (Verhand. Kon. Vl. Acad. Klasse der Wetensch. 44, 1954) en „Étude taxono-

mique, biologique et biométrique des Dorylus du sous-genre Anomma" (Ann. Musée Royal du Congo belge, Nouv. série, Sciences Zoöl. vol. 2, 1955). A. M. Husson: „Tabel voor het determineren van de landzoogdieren van Nederlands Nieuw-Guinea" (Zoöl. Bijdragen Rijks-Mus. Nat. Hist. Leiden, no 1). H. Schmitz S.J.: „Eine neue Thaumaxotena-Art" (Revue Zoöl. Bot. Afr. L I, 3—4, 1955) en „Über Phoriden in Nepenthes-Kannen" (Broteria, vol. XXIV, 1—2, Lisboa, 1955) F. H. v. Rummelen „Platte afgeronde, discusvormige, blauwe vuurstenen in het oligoceen van Zuid-Limburg en aangrenzend gebied" (Med. Geolog. Stichting. Nieuwe Serie No 8, 1955).

De heer Maassen geeft mededeling van de volgende vogelwaarnemingen in midden-Limburg: In Montfort werd 27-2-1955 dood gevonden een blauwe kiekendief ♀ (*Circus cyaneus*), die geringd was door het ringstation van Brussel. In Linne werd 8-3-1955 een havik (*Accipiter gentilis gallinarum*) gevonden, die reeds aangevreten was. De notenkraker (*Nucifraga caryocatactes macrorhynchus*) werd herhaaldelijk gezien te Montfort in de periode 21 aug.—31 oktober van dit jaar, terwijl deze vogel in het begin november ook te St. Odiliënberg werd waargenomen. Op 10 sept. is de hop (*Upupa epos*) gezien tussen Montfort en St. Odiliënberg, enkele dagen daarna nog tweemaal. Verder deelt de heer Maassen mede, dat hij op 25 aug. van dit jaar twee rivierkreeften (*Astacus fluviatilis*) heeft ontvangen, die gevangen waren in de Vlootbeek te Montfort.

De heer Kemp deelt mede, dat hij op 12 nov. van dit jaar aan de Maas bij Eysden een waterpieper (*Anthus spinoletta*) heeft waargenomen.

Naar aanleiding van een publicatie van de heer W. J. M. Vestjens in het laatste nummer van de Entomologische Berichten (15, p. 404) onder de titel: „Een mannetje van *Dixippus morosus* Br.", zegt de Voorzitter het volgende: Deze wandelende tak behoort niet tot het genus *Dixippus*, maar werd door Brunner, in zijn groot werk over de Phasmiden, *Carausius morosus* genoemd. Omstreeks het jaar 1898 werden door de paters Pantel en de Sinety eieren van Phasmiden verkregen, afkomstig uit Voor-Indië, van Shembaganoor in de prov. Madras en van Kurseong aan de voet van de Himalaya. Uit de kweek van deze eieren ontwikkelden zich een viertal *Carausius* soorten, waaronder ook *C.*

morosus. De kweek van deze laatste bleek uitermate makkelijk, aangezien dit dier geen eisen stelt wat betreft de temperatuur en de voeding. Kamertemperatuur en klimop als voeding zijn voldoende om met succes verder te kweken.

In het begin van deze kweek ontstonden zowel mannetjes als wijfjes, zoals in het vaderland van *morosus* ook het geval is. In de loop van de jaren werden aan meerdere liefhebbers eieren of larven verstrekt en konden deze derhalve verder kweken, o.a. aan Pater H. Schmitz, die een artikel hierover publiceerde in 1906, in Natur und Offenbarung Bd. 52. Hij had de dieren reeds enige jaren gekweekt, voordat hij zijn artikel schreef. In zeer korte tijd verspreidde zich de kweek van deze Phasmide over half Europa en werden vele waarnemingen gedaan.

Er deed zich nu iets merkwaardigs voor in de loop van de duizende kwekingen die geleidelijk aan plaats vonden. Het gelukte namelijk langen tijd niet een mannetje te kweken. De voortplanting had uitsluitend parthenogenetisch plaats, zonder dat er een merkbare vermindering in vruchtbaarheid en in uiterlijk plaats vond. Het eerste mannetje werd door O. Meisner gemeld in het Intern. Entom. Zeitschr., Jrg. IV, 1910, II, p. 290. Geleidelijk aan kwamen meerdere meldingen en in 1927 waren aan Meisner in totaal 10 mannetjes bekend. Het juiste aan tal zal zonder twijfel wel meer bedragen hebben als dit cijfer en ook daarna werden nog verschillende opgaven gedaan. In ieder geval is het mannetje een zeldzaam dier. Wij zien in dit verschijnsel dat een normaal polyarrhenisch (= normaal evenveel ♂♂ als ♀♀) dier tengevolge van de gevangenschap oligarrhenisch (waarbij het ♂ steeds zeer zeldzaam is) is geworden. Het meest merkwaardige is echter dat alle gevonden mannetjes, alhoewel uiterlijk weinig zichtbaar, gynandromorph (bisexueel) zijn en dat het nog niet geconstateerd is dat een paring zich voltrok tussen een mannetje en wijfje van *C. morosus* in gevangenschap. Het anatomisch onderzoek van het mannetje door Cappe de Baillon bracht aan het licht dat het dier zowel een testis als een ovarium bezat, min of meer natuurlijk gereduceerd en onbekwaam om te functioneren.

In mijn collectie bevinden zich twee mannetjes, die in de loop van de jaren gekweekt zijn geworden. Een van deze mannetjes heb ik een half jaar in het leven kunnen houden.